

**ИВАН СЕСТРИМСКИ
СТИХОСБИРКИТЕ НА
ТЕОДОР ТРАЯНОВ**

chitanka.info

Литературното наследство на Теодор Траянов не е голямо по обем. Поетичното му творчество е събрано в няколко книги. Освен стихове той е писал и кратки статии и бележки за чужди поети, литературни портрети на наши актьори, рецензии и пр. Разбира се, това е вършил случайно, по различни поводи. Такъв характер има и преводаческата му работа. Известен е например неговият превод на трагедията „Заговорът на Фиеско от Генуа“ от Фр. Шилер.

Като поет с широка култура той е имал и други творчески планове и замисли, които не е успял да осъществи. Интересно е да се отбележи, че е правел опити и в областта на белетристиката, въпреки че нищо не е публикувал. В едно интервю той признава: „Живея вече от десет години в Немско, но лятото обикновено прекарвам в София, зает с уреждане на записи и заеми. При всичко, че тая година трябваше да се занимавам с дребна журналистика по наши и чуждестранни вестници, остана доста време и за литературна дейност. Покрай няколкото лирически стихотворения работих върху един том белетристика. Особено ме интересуваше най-новото развитие на немската драма и художествения Немски театър. И тези мои наблюдения и впечатления във връзка с дейността на нашия Народен театър възнамерявам да споделя с българския читател в ред фейлетони.“ (в. „Вечерна поща“, г. IX, 1909, бр. 2868).

Увлечението му от театъра, интересът му към най-хубавото, което е създала световната драматургия, любовта му към света на сцената продължава ват до края на живота му. Всичко това естествено не може да не е служило и като подтик за творческа работа. Той е чувствувал, че не му липсват призвание и сили за занимания в тази насока. Когато му се поставя въпросът, защо не се заеме да напише една трагедия в стихове, той казва: „Това е мечтата ми... но нямам пари. А като няма човек пари, няма и нужното спокойствие за творческа работа, онова дълбоко спокойствие на душата, в което се раждат големите поетически образи. Трагедията не е като лиричното стихотворение, да го нахвърляш на бърза ръка. Тя иска продължително задържане на съзнанието в едни и същи свят — във вътрешния свят на виденията. Как ще можеш да се задържиш продължително в него, като трябва да мислиш где ще обядваш, а след като си обядвал, где ще вечеряш. Аз обаче имам заложби на трагик. Ако вникнеш по-дълбоко в моята лирика, ще видиш, че не само що се отнася до моя патетичен

стих, но и до мотиви, тя е трагична. Светът за мене е по начало нещо трагично. Всичко в него е трагично, защото е преходно.“ (К. Гълъбов. Спомени весели и невесели за български писатели, изд. „Български писател“, 1959 г., стр. 175–176).

В предлагания том са включени стихове от всичките книги на Теодор Траянов с изключение на една — „Песен на песните“, книгоизд. „Хиперион“, 1924 г., стр. 23. Някои критици смятат тази книга за най-символистичната творба на поета. В нашето издание не поместваме нищо от нея не само поради липса на място, но и защото предполагаме, че едва ли ще привлече вниманието на читателите. Тя би могла да влезе в едно по-пълно издание на Траяновото творчество. Тук ще се задоволим само с един откъс, за да дадем известна представа за нея.

„Песен на песните“ се състои от три части, които авторът нарича Вигилии, от едно „Посвещение“ и един „Chorus mystikus“. Предлаганият откъс е от втората Вигилия:

*Аз своя дух разучих сред гордата самотност,
над кратери бълнувах, обвити в снегове,
преплитах танца строен на сферите надземни
с загадъчната дрямка на черни равнини.
С безкрайната стихия на мисълта безсмъртна
руших аз и допълнях пространствения строй,
кристалните колони на безначална вечер
прозирно-синкав купол издигнаха възбог.
През тях звучеше тихо ефира разтреперен,
потърсил сроден отзвук в непътни светове,
а негде издълбоко сърцето на земята
помилва с таен трепет победоносен син.*

*В предела на мечтите аз смело се възкачих
по бързите спирали на странен полусън,
към сенките огромни на мъдрост и всезнание,
на воля всеобемна към стройния строеж.
Почувствувах самотност — великото спокойствие
на ек отдавна сглъхнал, нетърсил сроден ек,*

невидимото чудо, предсецано навсъде,
на вдъхновени знаци в загадката узнах.
Не съм аз нито смъртен, нито безсмъртен образ,
а дремещия отглас на вечночакащ зов.
Ни край, нито начало, а възела на всичко,
което ще да бъде, което е било.

Сломи се мойта гордост пред моята самотност,
и прокънтя в простора нечуван още зов,
като че орлек птици внезапно профучаха
и втърнаха безследно в бездънни дълбини.
Но скрито отчаяние не чу отнигде отзвук,
срутено беше всичко, що с кръв бях оживил,
царуваше мъртвило над жъртвеника златен,
пред стъпките поставен на вечна красота,
порутен бе престола, отдето аз поисках
орбйтата да скъсам на тъжната земя.
та целий строй да рухне в първичния си хаос
и земний дух, свободен, нов мир да сътвори.

Настъпни нощ, която зората си не чака,
изчезнаха нещата и смисъла им скрит,
че сетен звук заглъхва на песен величава
узнах от глухий удар на моето сърце.
Затърсих въвн от мене лика на божеството,
в неземна горест сплетох стоманени ръце,
за пръв път коленичих пред свойто изкупление,
пред моя собствен образ в мечтата въплътен.
Свещеният светилник светкавично разсветна
в безкрайния му пламък аз зърнах моя дух,
смирнен наведох чело пред сетната победа,
надменно вдигнах взори, от мрака повален.

Наново аз забродих по пътищата тъмни,
що свързват и спояват обречени съдби,
с boleжката дълбока на вярата в живота
разсякох кръстопътя на север и на юг.

*И там разбрах копнежа, душите що разкъсва
на ноци, разделени от дневния кристал,
и болката си спомних насън, без жал раздвоен
от жъртвения удар на тежък, земен меч.
Минутите предсмъртни почувствувах дълбоко
на две сърца сразени сред неизкупен зной,
видях в победен блясък на слънчева рапира
две капки кръв да пламват с проклятен черен дим.*

В този том не поместваме и стиховете, които не влизат в книгите на Теодор Траянов. Първите му произведения, характерни с традиционния си стих, не се отличават от ония поетични творби, които пълнят по това време изданията на периодичния печат. От тях може да се интересува само изследвачът на Траяновата поезия. Същото би могло да се каже и за произведенията, които поетът е отхвърлил, когато е съставял стихотворните си сборници. Друг е въпросът за поетичните творби, писани и публикувани след издаването на последната му книга — „Пантеон“. (Тук не става дума за второто издание на „Български балади“, в което той вмъкна само ония нови стихове, които отговарят на тематиката и духа на тази стихосбирка.) За съжаление броят им съвсем е ограничен. А от тях не всички притежават сериозна художествена стойност. Тези стихове, както и стиховете във второто издание на „Български балади“, показват едно видимо развитие на поета към по-голяма яснота и конкретност на образната система, на езиково-изразните средства. За да маркираме това развитие, тук даваме две от стихотворенията, публикувани в сп. „Завети“, г. III (1936). кн. 1 и кн. 4-5:

СМЪРТТА НА СЛАВЕЯ

*Отиде си щедрото лято,
помръкнаха ведрите дни
и тежкото есенно злато
дълбоко в горите звъни.*

Звънят полусънни камбани,
горите бездънни шумят,
там жерави с писъци странни
в мъглите високо летят.

А славеят, срещнал с тревога
последната лятна зора,
поглежда смирено към Бога
и своята участ разбра.

Трепти среброкрилото ехо,
шепти на небесния свод:
не носи ли вечна утеха
изпетия в песен живот!

Шумят жълтолисти дъбрави,
шумят езера и поля,
певецът им, верният славей,
за път не разпери крила.

Той пее за ведрото лято,
за слънцето — в щедрите дни,
а тежкото есенно злато
приглася, надгробно звъни.

ЕСЕНЕН СКИТНИК

Тихо над гори вековни
и студени равнини
дремат облаци дъждовни,
дремат влажни тъмнини.

Птици прелетни в мъглите
гракат с глух проточен звук,

*в дълги клинове отлитат
към далечен, топъл юг.*

*Само скитникът отново
сам към север ще върви
и едно сърце сурово
в някой сън ще промълви:*

*Колко топлина поетът
в людския живот струи,
колко тайни в него светят,
колко мъка се таи!*

В кратките бележки, които даваме по-долу, са посочени само книгите, откъдето са взети включените в този том стихове на Теодор Траянов. Поради липса на място не можем да снабдим това издание с подробни библиографски данни за всяко поетично произведение. По тази причина няма да се спираме и на различните преработки и варианти, каквито имат повечето от представените тук стихове. Ще трябва да се задоволим само с два примера, които, надяваме се, разкриват насоката, характера и мащабите на тези преработки. В общи линии запазваме пунктуацията на автора.

Regina mortua. Стихотворения, 1909 г., стр. 160. След години Теодор Траянов подлага на основна преработка стиховете си, поместени в първите две стихосбирки „*Regina mortua*“ и „Химни и балади“, и ги издава в едни общ сборник „Освободеният човек“, книгоиздателство Ст. Атанасов, 1929 г., стр. 244. Тук даваме тази именно редакция на стиховете от „*Regina mortua*“. Сборникът „Освободеният човек“ е снабден с послеслов от автора. Той е интересен документ, който представя фрагмент от творческата история на първите две книги на Теодор Траянов, от развитието на поета. Поместваме го дословно:

„В «Освободеният човек» е включено почти всичко, сътворено от автора в периода от 1905 до 1911 год. и поместено в разни списания, в тримесечника «Южни цветове» и в отдавна изчерпаните отделни

книги «Regina mortua» и «Химни и балади». Хронологическият ред, с малки отстъпления, е запазен.

Книгата «Освободеният човек» е съдба. Тя е романът на един живот. Преодоляването на външно наложени и вътрешни — атавистични условности е главният лайтмотив. Бран със съдбата и въплъщението на новия човек, закален в огъня на първичните стихии, изглежда да е бил знакът, под който са се раждали песнопенията, химните и баладите в тая книга. Това творчество, избухнало с юношеска самонадеяност и неудържим напор, носи в началото си в голяма степен фрагментарен характер. Липсата на опита в познанието на света и недостатъчното още съвладяване на великите и вечни тайни в изкуството са били изкупвани не само от оная непорочност, при която погледът гледа безстрашно звездното небе, а и от огъня на бунтарското състояние на духа, без което истинско творчество е почти немислимо. Ала постоянното възвръщане и живение с началните идеи и проблеми позволиха достигнатото от автора по-късно вдълбочаване и като краен резултат се получи сегашната кристализация и завършеност в очертаванията на формите. Живи спойки, лежали дълго в рудницата на първата под- и свръхсъзнателна работа, по силата сякаш на някой необясним магически закон, с математическа закономерност запълваха, където трябваше, и архитектурните празноти.

По такъв начин след упорита борба на автора със себе си бе въплътен «Освободеният човек». Авторът твърдо вярва, че характерът на художествените идеи, поставянето и изживяването на проблемите, прозодията^[1] и формата на тази книга рязко се отличават от ония на предшественици и съвременници и че «Освободеният човек», включил плътно в гърдите си «Regina mortua» и «Химни и балади», ще заеме със същото достойнство и завоеваното от тях непоколебимо културно и историческо място.“

Като всеки добър, строго взискателен поет Теодор Траянов не се е задоволявал с постигнатото и почти винаги е доработвал стиховете си, шлифовал ги е. Често пъти той е търсил не само по-хубава и пълна форма, но е засягал и замисля, като го е доуточнявал, разширявал и обогатявал. Това особено, ясно и убедително личи от работата му върху стиховете в „Regina mortua“ и „Химни и балади“, които в „Освободеният човек“ получават далече по-ярка художествена завършеност. Почти всички произведения от тези книги са претърпели

по-малки или по-големи промени. Да вземем което и да е стихотворение от „Освободеният човек“, например „Тъжен привет“. В последната си редакция, именно в „Освободеният човек“, то се състои от четири строфи, а в първото издание на „Regina mortua“ — от три строфи. Третият стих от първата строфа в първата редакция е „приветствие, привет от самотата“, а в последната — „в далечния привет от самотата“. Във втората строфа са поправени вторият и третият стих и вместо

*на първи звезден луч в привета плах,
приветствие, привет от самотата*

в последното издание намираме

*на първата звезда в светлика плах
в далечния привет от самотата.*

В „Regina mortua“ от 1909 г. стихотворението завършва с третата строфа, която по-късно изцяло е преработена. Ето двете редакции:

1909 г.

*Нек в себеразрушенъе, в отрицанъе
да пламнат в нази сетни съсипни,
в болезнено копненъе, в колебанъе
нек чезнат кат откъснати вълни.*

1929 г.

*И нивга веч в сърца неразвенчани
не ще да пламнат сетни съсипни,*

*та пак да чезнем, шеметно люляни,
повлечени от кипнали вълни.*

Същото стихотворение е поместено и в „Химни и балади“, изданието от 1912 г. Тук трябва да се отбележи, че немалко стихове от „Regina mortua“, 1909 г., са поместени в нови редакции и в „Химни и балади“, 1912 г. Не случайно след заглавието във втората книга на Теодор Траянов четем, „избрани стихотворения“, което говори за нейния до известна степен антологичен характер. В тази втора редакция първите две строфи не са поправени, а вместо третата строфа, съкратена от автора, е поставена нова финална строфа, която в „Освободеният човек“ също така е преработена:

1912 г.

*И нивга веч! Но всичко ще узнаеш,
изгубеното щастъе ще прозреш,
попарен зрели плод от ранна скреж
ще късаш ти и тихо ще ридаш.*

1929 г.

*И нивга веч! Но всичко ще узнаеш,
към рай изгубен друма ще прозреш,
над любовта без сълзи ще ридаш,
над зрелий плод, попарен с ранна скреж.*

За илюстрация можем да вземем още едно стихотворение — „Скитнишка песен“. В „Regina mortua“, 1909 г., то има три строфи. В „Химни и балади“, 1912 г., строфите се увеличават с още една, като същевременно и останалите строфи малко или повече биват преработени:

1909 г.

*Бели облаци се реят
на прозирни редове,
радостно вълните пеят,
влачат тежки ледове.*

*Спомен мил сърцето буди,
трепва болно младостта,
лъх от първите почуди
търси немоцна мечта.*

*Де душата ще пладнува?
Няма завой нейни път.
Блян ли нов ще забленува
да залъже морна гръд?*

1912 г.

*Бързат облаци бели
на прозирни редове,
а вълните, химн запели,
влачат тежки ледове!*

*Жива пролет! Звън оглася
полуснежното поле,
слънце сноп-лучи донася,
вредом радост разпиле!*

*Спомен мил сърцето буди,
трепва радост изведнъж,
кой ли скитника прокуди
в ноц сред ветрове и дъжд?*

Де ли днес ще да пладнува,

няма зaвoй дълъг път,
блян ли нов ще забленува
да залъже морна гръд?

В „Освободеният човек“ това стихотворение се увеличава с още две строфи. Между третата и четвъртата строфа по изданието от 1912 г. авторът вмъква нова строфа. Другата нова строфа е поставена на края на стихотворението. Освен това и останалите четири строфи от редакцията през 1912 г. са претърпели промени. Така третият стих на първата строфа вместо „а вълните, химн запели“ е станал „ведър химн вълни запели“. Третият стих на втората строфа също е променен — от „слънце сноп-лучи донася“ на „ангел сноп лъчи разнося“. В първия стих на третата строфа епитетът „мил“ е заменен със „скъп“. Вторият стих на същата строфа е съвсем нов — вместо „трепва радост изведнъж“ имаме „чуло скрити гласове“, а четвъртият стих „в нощ сред ветрове и дъжд“ е получил друга редакция — „в нощ на дъжд и ветрове“. Първият стих на четвъртата строфа (петата строфа по изданието от 1929 г.) „де ли днес ще да пладнува“ е видоизменен на „де ще скитникът пладнува“ и четвъртият „да залъже морна гръд“ — на „в стих ли болки ще звънят“.

Химни и балади. Избрани стихотворения. 1902—1909, 1912 г., стр. 176.

Български балади. Изд. Хемус, 1921 г., стр. 47. Книгата е снабдена със седем рисунки от Сирак Скитник и с портрет на автора от М. Лютов. Посветена е на Людмил Стоянов. На края в кратки бележки авторът ни запознава с хората, на които е посветил отделни стихотворения.

Всички стихотворения от „Български балади“, поместени в предлагания том с изключение на „Смърт в равнините“, „Гайната на Струма“ и „Родния лес“ са дадени по второто преработено и допълнено издание на книгата „Български балади. Книга на историческата българска съдба. 1018—1393—1913—1918—1941“^[2]. Изд. Ст. Атанасов, 1941 г., стр. 94.

Във второто издание на „Български балади“ намираме проекта за пълното събрание на съчиненията на Теодор Траянов в три тома. Том първи — „Освободеният човек“, излязъл през 1929 г., в който са

включени първите две стихосбирки на поета — „Regina mortua“ и „Химни и балади“. Том втори — „Земя и дух“, 1921—1926, който е щял да се състои от три части — „Български балади“, „Песен на песните“ и „Романтични песни“, разбира се, преработени и допълнени. От тях излиза в ново преработено и разширено издание само първата част на тома — „Български балади“. Том трети — „Пантеон“, 1934, който също така е трябвало да излезе в ново подобро издание.

Романтични песни. Изд. „Право“, 1926 г., стр. 63. В бележка към съдържанието на стихосбирката авторът пише: „Означените със звездички песни са писани в най-ново време (1924—1925 г.). Останалата половина от «Романтични песни» са в повечето случаи коренни преработвания на песни (1905—1908 г.), разхвърляни из моите първи стихотворни сборници, из разни списания и антологиии.“

Пантеон. Книгоизд. Ст. Атанасов, 1934 г., стр. 159. Книгата е придружена от следния послеслов на автора: „Представата за понататъшното движение на ПАНТЕОНА — търсене на универсалната синтетична мисъл — може да бъде осъществена, като — наред с победната мисъл и творческа святост на западния строителски дух, с неговото Хамлетовско-Донкихотско-Фаустовско-Манфредовско начало — се постига във възможната градация и расовата орфичност и необятност на магичния славянски гений, с неговата млада героичност в разните народностни прояви. Изживял като съдба може би най-страшните проблеми на битието, подарил на света не само революционизираната човешка съвест, а и ония боготърсеци отвеси, които подигнаха наведнъж и неочаквано дори до небесата монументалните куполи на деветнадесетото и двадесетото столетие, славянският стихуен устрем — свободен, вярващ и чужд на всяка догма и систематичност създава суровия стил на новия живот, като същевременно задълбочава и заздравява за вечни времена устоите на невидимия човешки космос. В тържеството на европейската култура гласът на славянското сърце ще трябва да зазвучи още по-силно и предопределено като най-братски призив. Това велико славянско сърце е туптяло с историческа значимост и у нас, българите, не само при епохалното родоначалие на славянската писменост и на богомилството, а и в богатирските непреклонни фигури на нашето Възраждане.“

Теодор Траянов е възнамерявал да направи второ, разширено издание на „Пантеон“, в което е трябвало да се поместят нови произведения. В едно интервю той ясно и определено говори по този въпрос: „Във второто издание на «Пантеон» ще бъдат поместени още двадесет автори от мировата, литература. Осем от тях ще бъдат славяни. Ще има и трима българи: Любен Каравелов, Алеко Константинов и Христо Ясенев“ (Ат. Душков. „«Заря» при поета Теодор Траянов“, в. „Заря“, бр. 4111 от 18. V. 1935). В същото интервю той говори с възхищение за „Епопея на забравените“ от Иван Вазов, която навярно ще да му е внушила идеята за неговия „Пантеон“.

[1] Прозодия — система на стихосложение, ритмичен модел, схема на комбинации от логически ударения и интонации, налагащи поетическия ритъм и мелодика. ↑

[2] 1018—1393—1913—1918—1941 — това са критичните за българската история години:

1018 — окончателно поробване на България от Василий Българоубиец;

1393 — падането на Великотърновската крепост след обсадата на турците;

1913 — първата национална катастрофа в новата история на България след края на Междусъюзническата война;

1918 — втората национална катастрофа на България след края на Европейската (или Първата световна) война;

1941 — тотално разрушение на София от англо-американските бомбардировки през месец март в ответ на Символичната война, която България обявява. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.